

**ЗАГЛАВИЕ НА ПРОЕКТА:
СОЦИАЛНО АГРОПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО ЗА ХОРА С
УВРЕЖДЕНИЯ В ТРАНСГРАНИЧНАТА ЗОНА
(AGRI-ABILITY)**

**РАБОТЕН ПАКЕТ 5:
БИЗНЕС МОДЕЛИ ЗА ДОБРИ ПРАКТИКИ В
СФЕРАТА НА СОЦИАЛНОТО
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО**

**РЕЗУЛТАТ:
5.3.3. ДОКЛАД ЗА БИЗНЕС МОДЕЛИТЕ ЗА ДОБРИ
ПРАКТИКИ В СФЕРАТА НА СОЦИАЛНОТО
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО
(БЪЛГАРСКАТА ЧАСТ)**

Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР) и от национални фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A “Гърция-България 2014-2020”

Партньор по проекта: РВЗ Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Правно-исторически факултет

Отказ от отговорност: Съдържанието на тази публикация е изцяло отговорност на РВЗ Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Правно-исторически факултет и по никакъв начин не може да се счита, че отразява възгледите на Европейския съюз, участващите страни, управителния орган и Съвместния секретариат

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Бизнес модели за социално предприемачество на хора с увреждания, свързани със селското стопанство	4
1.1. Въведение	4
1.2. Модели, основани на „Веригата на стойността“	6
1.3. Клъстерни модели	16
2. Добри практики в социалното предприемачество	20
2.1. Добри практики в социалното предприятие, Обединеното кралство	20
2.1.1. Добри практики в Италия	20
2.1.2. Добри практики в Обединеното кралство	21
2.1.3. Добри практики в Белгия	22
2.2. Добри практики, проучени от Сдружение на Югозападните общини, България	24
2.2.1. Добри практики в Полша.....	24
2.2.2. Добри практики в Португалия	24
2.2.3. Добри практики в Словакия.....	25
2.2.4. Добри практики във Франция.....	25
2.2.5. Добри практики в Австрия	25
2.2.6. Добри практики в Унгария.....	26
2.3. Добри практики в социалното предприемачество в България	26
2.3.1. Социално предприятие „Работилница на мечтите“	27

3. Реализирани проекти за заетост и подкрепа за социалното включване на уязвими групи чрез създаване на подходящи условия за професионална интеграция в сферата на социалната икономика и селското стопанство в обхвата на Трансграничен регион България - Гърция (Българска част)	28
3.1. Пример 1: Създаване на социално предприятие за кулинарен туризъм, с цел осигуряване на топла храна за хора с увреждания и социално слаби в с. Яворница и подпомагане придобиването на степен на професионална квалификация или придобиване на квалификация по част от професия на младежи, напускащи социалните домове.....	28
3.2. Пример 2: Осигуряване на нови и ефективни работни места в "Екита" ООД.....	29
3.3. Пример 3: „Човекът си тежи на мястото“ – нови възможности за заетост в района на гр. Кресна	30
3.4. Пример 4: Нова работа в „Агрокристал“ ООД	31
3.5. Пример 5: „Социалното предприемачество – социална и професионална интеграция на лица от уязвимите групи в община Кирково"	31
3.6. Пример 6: „Социално предприемачество без граници на територията на община Белица”.....	32
3.7. Пример 7: „Създаване на социално предприятие в град Златоград“ (област Смолян, Община Златоградград)	33
4. Изводи и препоръки.....	34
Цитирани източници	39

1. Бизнес модели за социално предприемачество на хора с увреждания, свързани със селското стопанство.

1.1. Въведение

Съвременните изследвания показват повишен интерес към значението на факторите и тяхното влияние върху дейностите на социалното предприемачество. Въз основа установеното в предишните изследвания, каато цяло може да се отчете, че предприемаческата среда играе все по-важна роля в предприемаческата дейност. Освен това социалните предприемачи често се свързват със силни движещи сили, търсещи независимост и поемащи рискове.

Това проучване илюстрира как социалните предприемачи в агробизнеса могат да взаимодействат с пространствения, социалния и институционалния контекст. Изследването има за цел да проучи ползите от веригите на стойността, по какъв начин трите различни нива на контекста взаимодействат с предприемачите в селските райони в координирана мрежа и по този начин влияят върху предприемаческия процес. Разработените модели за изграждане на вериги за създаване на стойност в областта на агробизнеса имат за цел да демонстрират ползите от мултитериториалната интеграция чрез социални взаимодействия и ползите от сътрудничеството с други членове. Освен това мрежата е единствения начин да се предаде посланието на жизнеспособен селски район. Същевременно предприемачите не са конкуренти, а колеги. Те са дълбоко пространствено свързани в района и обектът е толкова важен, колкото и самият бизнес. Освен това, откакто мрежата е иницирана, районът е реструктуриран и развит, за да се превърне в туристическа дестинация, предлагаща пълно изживяване посредством природа, история и места за посещение. Предприемачите се възприемат непряко, по-скоро са косвено засегнати от обществените норми, стереотипи и ценности. Но тъй като са част от обществото, те също така влияят върху обществените норми.

Предложенията за бъдещи изследвания са да се изследват съдържателните аспекти в комбинация с различни видове бизнес инициативи, за да се получи по-широко

разбиране за предприемаческите намерения на социалните предприемачи и да се проведе лонгитудинално изследване от същия тип, тъй като предприемачеството и контекстът са явления, които се характеризират със сложност и развитие във времето.

Според I. Kostetska и I. Verezyak (2014) социалното предприемачество представлява реален механизъм за решаване на социалните проблеми на обществото, поддържане на неговите икономически и социални измерения, социалното благополучие на определена териториална общност и държавата като цяло чрез трудотерапия, социална рехабилитация, въвеждане на нови механизми за справяне с актуални социални проблеми с характеристиките на социалната иновация. Според авторите може да се приеме, че социалното предприемачество хармонизира социалните и търговските интереси чрез механизма на приобщаване на представителите на икономически активното население към производителен труд. Според тях особено важна е ролята на държавата, която трябва да обърне специално внимание на развитието на социалното предприемачество: благоприятни правни и данъчни условия, благоприятни форми на взаимодействие с организациите на гражданското общество; създаване на благоприятна институционална среда за социалните предприятия. Това ще създаде условия за развитие на тази сфера на дейност, за укрепване на гражданската инициатива, ще се приложи фактор за кризата на социално-икономическата система, ще се насърчи по-съгласувано функциониране на цялата социално-икономическа система.

S. J. Manyaka (2015) разглежда концепцията за социалното предприемачество като потенциален лост в икономическата и социална трансформация на най-бедната общност в град Нелмапиус, източно от Претория, Южна Африка. Авторът идентифицира дефинициите на „предприемачество” и „социално предприемачество” и се задълбочава в историческото развитие на понятието предприемач. Южна Африка се намира в ера, която се нуждае от повече нови предприятия. Ето защо той изучава образуването на предприятие от гледна точка на теорията на Шумпетер, касаеща начините за формиране на нова фирма.

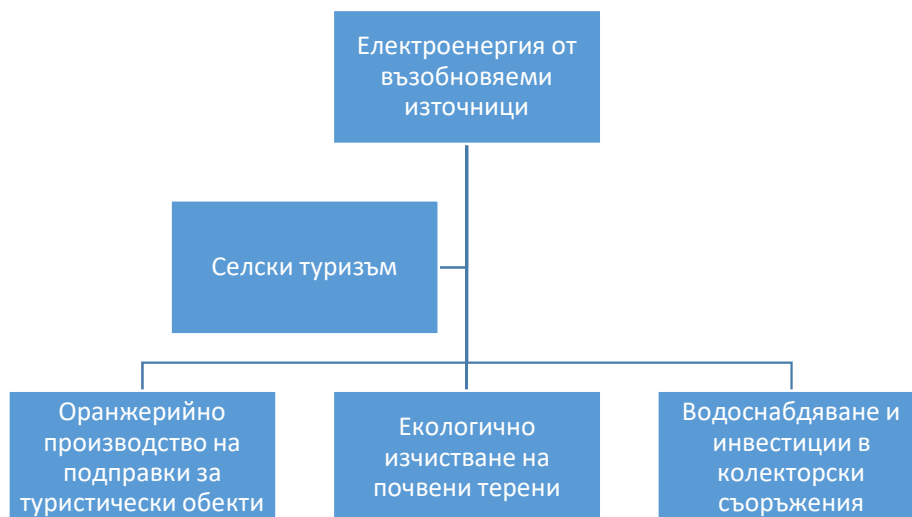
Според Европейската комисия (2013) социалното предприемачество все повече предизвиква традиционната идея за правене на бизнес единствено с цел печалба. Социалните предприятия се развиват по целия свят. Установява се, че социалните предприятия допринасят за предпазването на тези хора от риска от социално изключване като ги обвързват с пазара на труда чрез предоставянето на обучения и дейности за трудова интеграция. Освен това се ангажират със социалните нужди на групи, до които правителствените агенции достигат трудно като създават необходимите работни места за преодоляване на кризата със заетостта. Заключва се, че социалното предприятие не е панацея за социалните и икономически предизвикателства, но то има важен принос за посрещането на тези предизвикателства. Фокусът на тези политики обаче трябва да бъде върху осигуряването на среда, в която социалните предприятия да могат да преуспеят, в това число действия за насърчаване на социалното предприемачество и подобряване на правните и регулаторни рамки, финансиране, достъп до пазари, услуги за развитие на бизнеса и структури за подкрепа, обучения и изследвания.

1.2. Модели, основани на „Веригата на стойността“

Основната организационна теория, на която се основават предложените бизнес модели, е създадената от Майкъл Портър през 1985 г. „верига на стойността“. Идеята за веригата за създаване на стойност се основава на продуктовия анализ на икономическите агенти. Идеята е да се види, че дадена производствена или обслужваща организация функционира като система, състояща се от подсистеми, всяка от които има входове, процеси на трансформация и резултати. Вложенията, процесите на преобразуване и крайните продукти или услуги включват придобиването и потреблението на ресурси – финансови ресурси, разходи за труд, материали, оборудване, сгради, земя, администрация и управление. От това как се извършват дейностите по веригата за създаване на стойността, зависи делът на разходите, като това оказва пряко влияние върху печалбите. Активно функциониращите организации участват в стотици, дори хиляди дейности в процеса на преобразуване на входящите ресурси в продукти.

Фигура 1.1. представя електроенергията като част от веригата за създаване на стойност и влиянието ѝ върху производството и екологичното потребление на енергия и природните източници на туристическия бизнес. Чистата почва, чистата електроенергия и консумацията на вода са свързани. Използването на продукти за опазване на почвата без по-нататъшни разрушения е в основата на зелената икономика и следователно се използват като туристически ресурс за допълнителни приходи в райони, където няма голям избор от възможности за собствен бизнес.

Фигура 1.1. Верига за създаване на стойност: Електроенергия от възобновяеми източници

Източник: разработена от Елена Ставрова – член на колектива (изследовател) по проект „AGRI-ABILITY“

Фигура 1.2. представя значимата „зелена“ верига за създаване на стойност. На първо ниво е разположена зелената енергия, системата за пестене на вода, биологични земеделски продукти, екологична обработка на почвата, селския туризъм и ученето през целия живот като източници и начин на участие на хората в иновационните процеси.

Фигура 1.2. Верига за създаване на стойност: Електроенергия от възобновяеми източници

Източник: разработена от Елена Ставрова – член на колектива (изследовател) по проект „AGRI-ABILITY“

Таблица 1. описва подробно как моделите на веригата на стойността могат да бъдат приложени в социалното предприемачество в областта на селското стопанство, за да се създаде благоприятна среда за социални предприятия и социални иновации, насърчаване на самостоятелната заетост, интегриране на бизнеса и социалните дейности.

Таблица 1. Вериги за създаване на стойност в селскостопанското производство

1.	ОСНОВНИ ПАРТНЬОРИ	<p>Солидарно и демократично участие на легитимни участници (В съответствие с Теорията за планираното поведение, имат желание да живеят в селски райони, да допринасят за местната общност, както и за определеното ниво на автономност и самостоятелно вземане на решения) на база консенсус за естеството на колективно идентифицирани потребности и желанието да се отговори чрез съчетаване на социална и предприемаческа дейност с участието на:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Неправителствени организации; 2. Кооперации; 3. Индивидуални членове; 4. Домакинства; 5. Доброволци. <p>За повишаване на организационния капацитет при изграждането на устойчив модел на инвестиране и реинвестиране за социална, екологична, обществена полза, притежаващи собствени източници на финансиране или такива, които имат осигурен достъп до алтернативни източници.</p> <p>Партньорите във веригата за създаване на стойност осъществяват производство, преработване, разпространение на готови продукти, здравни услуги и грижи с цел мобилизиране на ресурси и ограничаване и минимизиране на потенциалните рискове.</p> <p>Обединяване на усилията по реализацията на пилотни инициативи с демонстрационен ефект.</p>
2.	ОСНОВНИ ДЕЙНОСТИ	<p>Веригата за създаване на стойност има за задача да намали разходите за маркетинг и осигури достъп до информация с цел производство на стоки и услуги за продажба. За целта се създава платформа, чрез която да се осъществява връзка между</p>

		<p>участниците във веригата за създаване на стойност. Осигурява се реализирането на идея, проверка на твърдение, формиране на цена, идентифициране на дистрибуционни канали, установяване и поддържане на връзки с клиентите.</p> <p>Във веригата за създаване на добавена стойност в селскостопанското производство могат да се включат предприятия със следния предмет на дейност:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Производство на електроенергия от възобновяеми източници; 2. Изграждане на система за управление на водоснабдяването и инвестиране в съоръжения с колектори; 3. Дейности по екологично прочистване, мулчиране и обогатяване на почвата, биологично торене, компостиране, кръгооборот на отглежданите растителни видове; 4. Екологично земеделие – отглеждане на горски плодове, билки, преработване, съхранение и разпространение; 5. Селски туризъм – настаняване, изхранване, включване в дейностите на предложените по-горе фирми; 6. Оранжерийно отглеждане на подправки за туристическите обекти и комплекси; 7. Доставка на здравни услуги - мобилен кабинет за преглед, снабдяване и разпространение на очила и помощни материали за хора с индивидуални потребности; 8. Осъществяване на здравни услуги - мобилна лаборатория за медицински изследвания; 9. Разработване, поддържане и обслужване на платформа за комуникация и обмен на информация; 10. Разносна търговия с хранителни стоки; 11. Подобряване на качеството на човешките ресурси чрез осъществяване на обучение и образование през целия живот на трайно безработни и хора с увреждания с цел ангажираност чрез придобиване на конкретни практически умения; 12. Предоставяне на услуги по здравни грижи; 13. Изграждане на екосистемата за иновации и предприемачество в селските райони на трансграничния регион за решаване проблемите
--	--	--

		с безработицата сред младите хора с увреждания в условията на дигитална среда.
3.	ОСНОВНИ РЕСУРСИ	
		<p>Кръстосано финансиране – цените на реализация на произведените стоки и услуги извън участниците в системата са удвоени.</p> <p>Кооперациите и неправителствените сдружения използват доходите, получени от социалното предприятие, за субсидиране на услугите на членовете, свързани с подобряването на културите, устойчивото земеделие, закупуването на семена, ветеринарните продукти за животновъдството, както и земеделските заеми.</p> <p>Разработване и прилагане на алтернативни източници на финансиране:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Лизинг – заплащане на месечни абонаментни вноски до приключване на лизинговата схема, след която лизингувания актив става собственост на ползвателя. 2. Краудуфъндинг – набиране на доброволни вноски с цел реализиране на конкретна бизнес инициатива. 3. Дялови вноски и дивидентна политика на кооперациите. 4. Продажба на акции. <p>Веригата за създаване на стойност обединява:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Физически капитал – сгради, машини, превозни средства, земя, специализирано оборудване. 2. Интелектуален капитал - знания, практически навици, творчески и мисловни способности на хората, техните морални ценности, трудова култура. 3. Организационен капитал- процедури, технологии, системи за управление, техническо и програмно обезпечение, организационни структури, патенти, брандове, организационна култура, взаимоотношения между участниците във веригата. Организационният капитал представлява организационните възможности на фирмата да отговори на нуждите на участниците във веригата и пазара.

4.	ЦЕННОСТИ НА ИДЕЯТА	
		<p>Технологична и социална промяна – осигуряване на нови работни места в региони с намаляващо население, използване на съвременни технологии, осигуряване на достъп и предоставяне на специализирани услуги по места, които повишават жизнения статус, подобряват работоспособността, засилване на комуникационните контакти с цел разширяване на достъп и минимизиране на потенциални рискове.</p> <p>Реализиране на терапия чрез обучение и заетост, социална рехабилитация подобряване качеството на човешкия капитал. Предлагането на продуктите и предоставянето на услугите се осъществява в рамките на веригата за създаване на стойност. Възможно е включване във външни вериги чрез сключване на договори с търговски вериги за реализация на специализирани, оригинални стоки, за които има осъществено търсене (например ИКЕА, ресторанти и вериги за бързо хранене за нуждите им от цветя, свежи подправки и гъби). Идеите, които ще бъдат реализирани съдържат иновационен елемент, реализиран чрез системата за осъществяване на контакти, начина на изпълнение, удовлетворяване на конкретни индивидуални потребности по изгоден начин, гарантиращ използваемост и достъп.</p>
5.	ВРЪЗКИ С КЛИЕНТИТЕ	
		<p>Между някои от звената в системата връзките са традиционни – екологично третиране на почвите, екологично земеделие, разпространение и влагане в производство на екологични продукти, но и цел е включването на нови потребители във веригата.</p> <p>Осъществяването на връзките между звената във веригата се осъществяват по линия на производство – факторни условия за производство (земя, водни ресурси, алтернативни източници на електрическа енергия, транспортна инфраструктура), маркетинг (канални за дистрибуция, канали за разпространение на информация, организиране на информационни кампании), дигитални мрежи (интернет, социални мрежи), автоматизиран достъп до пазарна информация на база установени вече търговски и други контакти.</p>
6.	КАНАЛИ ЗА ДИСТРИБУЦИЯ	

		<p>Осъществява се чрез производствени, преработвателни и маркетингови вериги за създаване на стойност и свързване на малките фирми с функциониращи големи, което позволява достъп до външни пазари. Участващите във веригата за създаване на стойност социални предприятия продават информация на местния и експортен пазар за видовете селскостопански продукти, включително купувачите и производителите, цените, експортните мита, транспортните условия, екологични и торови регулации, условията за съхранение и пр.</p> <p>Освен в магазините за търговия на дребно, продуктите се продават чрез неправителствени организации и организации с нестопанска цел, които обучават своите членове за справедливо формиране на цените, като след това запазят марж за всяка продажба, за да подкрепят устойчивото осъществяване на социалната си дейност.</p> <p>Недостатъчната изградената инфраструктура и неравномерното географско разпределение повишават разходите на участниците във веригата с ограничен мащаб да достигнат до големи потребителски мрежи поради логистични проблеми. Възможни са затруднения в транспортирането на нетрайни и специфични стоки.</p> <p>Участниците във веригата за създаване на стойност гарантират устойчивост на нейното функциониране като организират следпродажбена потребителска подкрепа чрез обучения за ползване и употреба, гаранционни условия, текущо поддържане, доставка на резервни части, консултации.</p>
7.	ПОТРЕБИТЕЛСКИ СЕГМЕНТ	
		<p>Използване на технологии, чрез които предприятията, участници във веригата да обогатяват потребителската си група чрез достъп до данните на клиентите, да събират, анализират и прогнозираят бъдещите тенденции и подчертават възможностите за развитие на бизнеса, ориентиран към задоволяване на конкретни потребителски потребности.</p> <p>Коопериране на участниците във веригата, които осигуряват качествени вложения и съоръжения за преработка, подпомагат изграждането на капацитет на земеделските производители и гарантират, че пазарните връзки с клиентите са най-успешни. Създаване на модел за генериране на приходи за колективно</p>

		<p>използване на малките фермери, за да се възползват от икономии от мащаба, като същевременно се гарантира, че те редовно получават и систематично гарантират справедливо ценообразуване на селскостопанските продукти.</p> <p>Социалните предприемачи са в основата на процеса на разработването на практически иновации за превръщане на хората с увреждания, които попадат в социалната групата с ниски доходи в потребители, производители и създатели на богатство с идеята, че социалното и екологичното съзнание има добър бизнес смисъл. Тази верига за създаване на стойност има за цел "бизнес-социална" конвергенция между частния сектор и социалните предприемачи, която да генерира въздействие върху общото развитие на селските райони.</p> <p>Всяка предприемаческа инициатива се реализира в един от следните пазари:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Широк пазар – за стоки за масовия потребител като електроенергия, хляб и хлебни изделия, месо и месни изделия, вода и пр.; 2. Пазарна ниша – за конкретна потребителска група – медицински услуги на хора с ограничена възможност за придвижване, предоставяне на грижи, обучение на младежи за придобиване на дигитални умения; 3. Сегментиран пазар – групиране от потребители, които имат сходни характерни потребности, здравни възможности и изисквания, предпочитания, географско разпределение; 4. Диференциран пазар – инструмент за управление на риска, като избягва концентриране върху производството на един продукт, услуга и/или предлагането им само на един ограничен пазар; 5. Мултифункционална платформа – платформа за реализиране на връзки и размяна на информация на принципа на блокчейнт технологиите.
8.	<p>ОСОБЕНОСТИ НА СТРУКТУРАТА НА ЦЕНАТА</p>	
		<p>Основна цел на политиката на цените е търсенето на оптималност между социалната мисия и ефективността от</p>

		<p>предприемаческата дейност. Създаването на достъпни продукти е синоним на създаването на продукти с ниски разходи с гарантирани основни функции. Участващите във веригата социалните предприятия обаче се съсредоточават върху разработването на иновативни решения за ценообразуване и плащане за пълно функционални продукти и услуги. Използват се плъзгащи се таксови и ценови тарифи, специални отстъпки за хора с ограничени средства или се въвеждат нови модели на плащане (лизинг, абонаментни вноски, натурална размяна).</p> <p>Политиката по управление на цените включва:</p> <ul style="list-style-type: none"> - идентифициране и оптимизиране на фиксираните разходи за всеки конкретен бизнес; - кои от разходите в най-значителна степен определят цената и възможността за субституция; - най-скъпите етапи от производствения процес. <p>1. Ценово обоснован бизнес – структура на разходите за производство, функция на цената, ориентация към нискоценови ниши.</p> <p>2. Стойностно обоснован бизнес – фокусиран върху създаването на стойности – луксозно потребление, обосновано на премия предложение.</p> <p>Политики:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Политика на икономии от мащаба. 2. Политика на икономии от обхвата – разширяване на възможностите. <p>Първата цена е справедливата търговска цена; след това е необходимо да се формира марж за всяка продажба, за да се подкрепи социалната дейност.</p>
9.	ПРИХОДНИ ПОТОЦИ	

	<p>Параметрите на приходните парични потоци са функция на цената, която са готови да заплатят участниците във веригата за създаване на стойност. Тази цена се сравнява с масово прилаганата в търговската мрежа в аналогични региони към момента на създаване на социалното предприятие.</p> <p>Важни са формите за плащане – предпочитат се безкасовото разплащане с ПОС терминал, за да не се трансферират значителни касови наличности.</p> <p>Анализ на мястото на всеки приходен поток в общата сума на приходите на предприятието.</p> <p>Видове приходни потоци и факторни условия, влияещи върху параметрите на приходните потоци:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Продажба на активи, които се използват пряко в производствени дейности. 2. Цена за ползване, наем или лизинг – като първоначална стъпка по въвеждане на нови продукти. 3. Лицензионни такси – достъп до електропреносна и водопреносна мрежа. 4. Брокерски разходи – за използване на дистрибуторска мрежа. 5. Разходи за реклама – разходи за популяризиране в електронни, печатни медии и други видове издания.
--	---

Източник: разработена от Елена Ставрова – член на колектива (изследовател) по проект „AGRI-ABILITY“

1.3. Клъстерни модели

През последните две десетилетия клъстерите като форма на икономически образования получиха значителна популярност. Европейската комисия е оценила тяхното предимство като конкурентна структура и периодично промотира програма за финансиране на клъстерно образование в приоритетни отрасли. Поради тази причина през последните десетилетия се засилва интересът към ролята на клъстерните обединения и тяхното местоположението в глобалната икономика. Икономистите са

единодушни, че клъстеризирането и концентрирането на индустрии в специфичните географски райони е ключов двигател на регионалното и националното благоденствие. Потенциалната роля на правителствата в улесняването на този процес е обект на засилен интерес през последните години. Това обещаващо развитие води до високи икономически разходи на властите за постигането на устойчив икономически растеж и независимост дори в днешния глобализиран свят с повишена факторна мобилност като човешки капитал, физически капитал и информация. Оказва се, че е по-важно от всякога да се намираш в силно развит клъстер. Правителствата и фирмите се опитват да координират усилията си в клъстерни инициативи за разработването на конкурентно предимство на световния пазар. Нациите и регионите се концентрират върху развитието на високо специализирани умения и знания, за да се създаде трайно конкурентно предимство за икономиката. Като реакция на продължаващия процес на глобализация, фирмите са принудени да намерят своето място в добре развити клъстери, за да повишат своята иновативност и производителност.

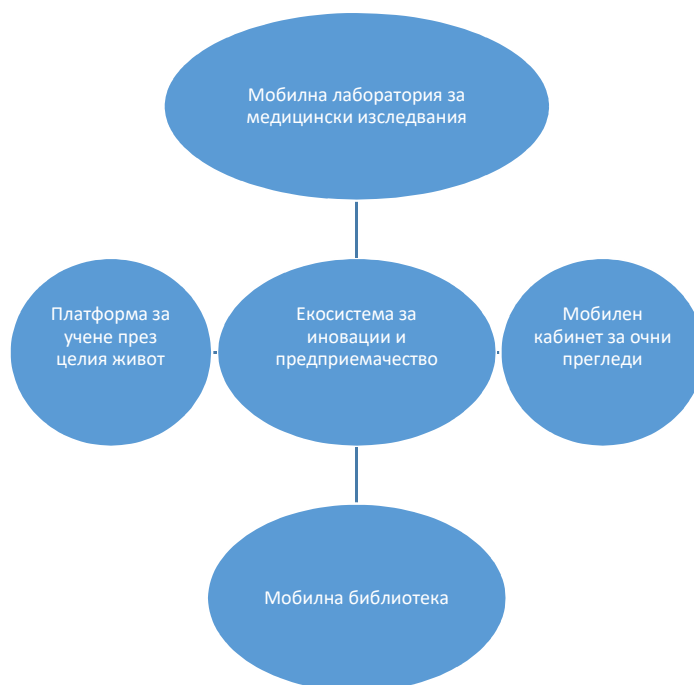
Според авторите (Porter, 1998; Solvell et al., 2003; Weber (1929); Krugman (1991)) на теорията за структурата на клъстерите могат да бъдат включени повече доставчици на специализирани инвестиции, доставчици на специализирана инфраструктура, клиенти, фирми в България, свързани с умения, технологии или общи вписвания. И накрая, много клъстери включват държавни и други институции като университети, агенции, доставчици на професионално обучение и търговски асоциации, които предоставят специализирано обучение, образование, информация, изследвания и техническа подкрепа.

Бизнес моделите за социално предприемачество за хора с увреждания, свързани със селското стопанство, са разработени с помощта на цитираните теории и имат за цел реализиране на различни нива на свързаност на икономическите дейности на хора със специфични потребности от специфична регионална структура.

Всеки от участващите фирми е строго зависим от останалите в структурата и има възможност да се възползва от предлаганите предимства.

В предложените клъстерни модели участват представители на бизнеса, неправителствени организации, местни власти, доброволци и външни заинтересовани страни.

Фигура 3. Клъстерен модел: Изграждане на екосистемата за иновации и предприемачество в селските райони на трансграничния регион за решаване на проблемите с безработицата сред младите хора с увреждания в условията на дигитална среда

Източник: разработена от Елена Ставрова – член на колектива (изследовател) по проект „AGRI-ABILITY“

Горепредставената фигура 3 разкрива идеята за иновативно предприемачество. Ориентираните към иновациите местни предприятия се разглеждат като свързани. Основата е знанието, източниците на знания, новите технологии и променящите се хора.

Следващата фигура 4 ясно показва как базираната на платформа верига работи за здравето и интелектуалните услуги на хората в мобилната реализация както чрез

споделяне на информация, така и чрез достъпа до източници на знания. Това е начинът, който осигурява достъп на хората с ограничени възможности до равен избор.

Фигура 4. Клъстер: Грижи за хората

Източник: разработена от Елена Ставрова – член на колектива (изследовател) по проект „AGRI-ABILITY“

Социалното предприемачество е една от формите на съвместен бизнес в социалната сфера между бизнеса и индивидуалното участие на заинтересованите страни с регулаторната намеса на държавата. Социалното предприемачество като възможност за бизнес инициативи „говори“ и работи с утвърждаването на пазара на либералните идеи за организация на пазарните отношения, за оттеглянето на държавата от дейности, които са важни за запазване на човешкия фактор. Пренебрегването и забравянето на ролята на "социалната държава" обаче доказва своето отрицателно въздействие и някои доказателства за това са нарасналото неравенство, огромният брой хора в нужда, които нямат достъп до обществени ресурси за задоволяване на основни потребности.

2. Добри практики в социалното предприемачество

2.1. Добри практики в социалните предприятия, Обединеното кралство (www.socialenterprise.org.uk)

2.1.1. Добри практики в Италия

В Италия се възприема идеята за създаване на по-благоприятна среда за формирането и развитието на консорциуми и мрежови организации, чрез положителни целенасочени политически и законодателни норми. През последните 30 години, италианският нестопански сектор е развил силен предприемачески характер и значително е увеличил своя капацитет за заетост. По подобен начин, италианският случай се характеризира с развитието на множество модели, така че „социално предприятие” в Италия е много разтеглива концепция, която е в непрекъснато развитие и обхваща редица организационни и правни форми.

Създадените социални кооперации си сътрудничат много тясно с местните власти и общностите, в които работят, като предлагат социални, здравни грижи и образователни услуги, както и възможности за работа и интеграция на хората в неравностойно положение (за разлика от предоставяне на потребителски насочени продукти, например).

Същевременно италианското правителство е създадо конкретни ползи и за социалните кооперативни консорциуми. Някои от тях са: достъп до национално финансиране; данъчни облекчения и други субсидии, като принос към заплатите на служителите от някои групи в неравностойно положение.

В допълнение към това, са налице други, по-неочаквани предимства. Едно от тях например е подобрената способност на консорциумите за достъп до европейско финансиране, особено от Европейския социален фонд, благодарение на споделянето на административните задължения и експертиза, за да се допълват при управлението на сложния процес на проектно финансиране.

2.1.2. Добри практики в Обединеното кралство

(www.bigpotential.org.uk/resource/social-investment-guide)

Най-честият проблем, който социалните предприятия срещат в Обединеното кралство, е достъпът до финансиране. Постоянно социални предприятия съобщават, че основната бариера за техните усилия да пробият, да постигнат устойчивост и да развият нови пазари, произтичат от невъзможността за лесен достъп до капитал, сравнено с обикновени предприятия.

Съществува и политическа страна на въпроса, тъй като държавното управление е действало бавно с актуализацията на финансовите регулации и свързаните стимули за социални инвестиции, имайки предвид променящия се пазар. Промяната на финансовата политика и политиката за стимулиране на социални инвестиции е довела до забележителна промяна в мащаба и развитието на пазара на социалните инвестиции и социалния сектор.

В тази връзка е взето решение за развитие на една силна алтернатива на традиционните инвестиционни пазари, чрез подкрепа за социални/ въздействащи инвестиции чрез създаване на централен фонд, данъчни облекчения и други стимули. Държавното подпомагане на социалните инвестиции намира израз в следните направления:

Голям обществен капитал

Голям обществен капитал (BSC) е открит през април 2012 г. от коалиционно правителство на Великобритания с €400 милиона непотърсени активи и €200 милиона собствен капитал от Merlin Banks. Тази търговска институция е първа по рода си в света и е създадена да развива и оформя устойчив пазар на социални инвестиции в Обединеното кралство. Ролята на B5C като търговски финансист е да привлече още милиони инвестиции в социалния сектор - повече, отколкото би могъл да финансира сам.

Данъчни облекчения за социални инвеститори

Данъчни облекчения за социалните инвеститори е нова форма на данъчно облекчение, осигурено от правителството, което ще е достъпно за хората, които правят квалифицирани инвестиции в определени специфични видове социални предприятия.

Фонд за инвестиции и договорна готовност

Фондът за инвестиции и договорна готовност (ICRF) е тригодишен €10 милионен фонд. Той стартира през 2012 г. и е създаден от Офиса за гражданско общество, който има за цел да гарантира, че социалните предприятия имат капацитет да осигурят нови форми на инвестиции и да се конкурират за обществени поръчки и услуги. Той предоставя безвъзмездна помощ за социални предприятия, които имат потенциал за висок растеж и имат положително социално въздействие. Фондът подкрепя привличането на нови инвестиции и/или изпълнение на конкретни договори.

Други примери за добри практики във Великобритания са: The Big Issue и Care and Share Associates (CASA). Първото представлява издаване на седмично списание за развлечения и актуални събития с целева група – бездомни хора (www.bigissue.com; www.bigissue.org.uk; www.street-papers.org). Второто социално предприятие, CASA, предоставя услуги за възрастни и хора с увреждания, които живеят в собствените си домове (www.casaltd.com).

2.1.3. Добри практики в Белгия

Въпреки че социалните предприятия в Белгия предлагат иновативни и творчески продукти и радикални алтернативи за изхабените бизнес модели, все още има недостиг на търсенето на пазара, който да подкрепи дългосрочния растеж на сектора. Тъй като идеята за социално предприятие все още не е достигнала масовото съзнание, потребителите не са наясно със социалния аспект на тяхното потребление и не са толкова постоянни в харченето на достатъчно пари сред социалния сектор.

Една от пречките пред постигането на тази цел, е липсата на информираност за това какво означава на практика „да купуваш социално“ и след като рамката на обществените поръчки е направена, как да открият добри доставчици на социални продукти.

Ръководство за обществени органи и организации, които искат да купуват социално, предлага практически насоки как да бъдат включени социални критерии в договорите, както и указател на социалните предприятия в редица подсектори и отрасли.

Отговорността за социалното предприемачество и предприятия в Белгия е разделена между регионални и национални органи.

Общата политика в областта на социалната икономика до голяма степен зависи от регионалните органи - Фландрия, Валония и Брюксел-Столичен регион. Налице са съществени различия между трите области по отношение на законодателството, развитието и състоянието на сектора.

Субсидии и финансиране се предоставят в съответствие с националното законодателство. Така секторът е силно повлиян от национално определена политика, като социалното осигуряване и данъчното облагане.

Въз основа на получените резултати е публикувано Ръководство за социалните обществени поръчки в Белгия, отпечатано като книга от 107 страници през 2013 г. www.miiis.be/sites/default/files/doc/fr_web.pdf и публикувано в уеб портал през 2014 г. www.guidedesachatsdurables.be/fr/aspects-sociaux.

Ръководството се фокусира върху съществуващите правни инструменти, които позволяват на публичните органи и Публичните предприятия да използват социална заетост, социална интеграция и приобщаване като критерии за възлагане на обществени поръчки, като се базира на европейското законодателство.

Освен това, през 2000 г. фламандското правителство стартира инициатива за създаване, разпознаване и субсидиране на Старт центрове или Регионални инкубационни центрове.

Целта на тези Старт центрове е да се стимулират бизнес инициативи в рамките на социалната икономика. Това означава да се помогне на бъдещите социални

предприемачи за формиране и изпълнение на бизнес идеи, да ги насърчат да наемат хора в неравностойно положение и да ги насочат в прилагането на принципите на устойчивото предприемачество.

Целевата група на Старт центровете са предприемачи и бъдещи предприемачи в социалната икономика във Фландрия (www.vlaanderen.be/werk).

2.2. Добри практики, проучени от Сдружение на Югозападните общини, България (www.aswm.net)

2.2.1. Добри практики в Полша

В Полша е приет закон за социалните кооперации на 27 април 2006 г. Той определя законовата рамка на инициативите за социална заетост, като се фокусира върху активиране и включване на маргинализирани обществени групи. Законът определя принципите, които засягат създаването и управлението на социален кооператив (www.actus.free.ngo.pl ; www.ekonomiaspoczna.pl).

2.2.2. Добри практики в Португалия

В Португалия се приемат споразумения за сътрудничество между публичната система за социално осигуряване и IPSS (частни институции за социална солидарност), които са насочени към осигуряване на основна социална подкрепа за определени групи от населението (деца и младежи, възрастни, хора с увреждания, социално слаби семейства и общности).

Тези споразумения отчитат важното място на частния сектор за социална солидарност в предоставянето на услуги за подпомагане, които всъщност са основно отговорност на държавата.

Министерството на труда и социалната сигурност влиза в споразумения с частния сектор, с цел предоставяне на безвъзмездна финансова помощ, както и техническа и друга материална подкрепа, така, че частните предприятия да разширят своята област на

интервенция и да подобрят услугите си по начин, който максимално да задоволява социалните нужди на населението (www.seg-social.pt).

2.2.3. Добри практики в Словакия

Преотстъпването на подходящото облагане в Словакия представлява мярка за подпомагане на организациите с нестопанска цел, основани на индивидуалните решения на данъкоплатците, включително физически и юридически лица.

Има две основни причини за въвеждането на тази мярка. НПО се създават и развиват в по-голям мащаб от началото на 90-те години, за да допълнят някои държавни функции и допринасят за развитието на гражданското общество. При създаването си и в началото на своето функциониране, те са били масово подкрепяни от чуждестранни донори. През втората половина на 90-те години тази подкрепа се преустановява (www.finance.gov.sk ; www.razhodni.sk).

2.2.4. Добри практики във Франция

Дотираните работни места е мярка, която е част от Национална програма за социално сближаване. Тя има за цел да се улесни интеграцията на пазара на труда на хора, които срещат специфични социални и професионални трудности, като им предлага работно място, както и действия, които им позволяват да определят и изпълнят техния професионален проект.

Работодателите трябва да принадлежат към нестопанския сектор, т.е. да са асоциации, предприятия, местни власти, частни и публично-частни организации, които отговарят за извършване на обществена услуга (www.travail.gouv.fr/informations-pratiques/fiches-pratiques/contrats-travail/contrat-accompagnement-dansemploi-995.html) .

2.2.5. Добри практики в Австрия

Магистърските програми по социално управление в Австрия са академична квалификационна мярка за социални работници, която се отразява върху знанията и

уменията, необходими за изпълнение на дейностите по управление в социални организации. Тези магистърски програми се опитват да отговорят на изискванията на активните социални работници по отношение на академичната сертификация, както и да отговорят на променящите се нужди за квалифициран персонал в социалните организации в количествено и качествено отношение (www.fh-campuswien.ac.at) .

2.2.6. Добри практики в Унгария

През юли 2003 г. в Унгария започва да действа Работилницата по гражданска трудова заетост (Civil Employment Workshop - CEW). Тя е успешен модел за сътрудничество, насочен към установяване на рамка за граждански диалог в сектора и разширяване и обогатяване нивото на комуникация. Нейната дейност се управлява от председател, който е избран от организациите-членки. Тя е отворена за всяка асоциация, която отговаря на следните критерии: организация с нестопанска цел, насочена към повишаване на заетостта, според документите на основаването си; има дейности в областта на професионалното обучение или алтернативна услуга на пазара на труда; регистрирана е в Националния граждански фонд; предметът ѝ на дейност е одобрен като национален (www.foglalkoztatas.net) .

2.3. Добри практики в социалното предприемачество в България

Европейски панаир на предприятия и кооперации от социална икономика (в рамките на Международен панаир Пловдив) (<http://www.fair.bg/NR/exeres/4920D401-3672-4E56-BA07-B07DD3DF9964.htm>).

Европейският панаир на социалните предприятия е единственият по рода си форум в Европа, като той е част от Европейския форум за социално предприемачество. В него участват фирми, организации и институции, които представят дейностите на свои членове – хора с увреждания като национални организации на и за хора с увреждания, социални предприятия и кооперации, сдружения на хора с увреждания, структури за социални услуги. На панаира също така се представят мерки за насърчаване на

социалната икономика и се обсъждат редица възможности за партньорство в рамките на ЕС. Към проявата има нарастващ интерес на все повече различни бизнес партньори и публични актьори.

Европейският панаир на социалните предприятия се организира от Европейската комисия, Европейската конфедерация на производствените кооперации и социалните предприятия (СЕСОР), Министерството на труда и социалната политика и Агенцията за хората с увреждания, а официален и най-голям партньор е Международен панаир Пловдив. В рамките на проведения Европейски панаир на предприятията и кооперациите от социалната икономика има регистрирани над 100 изложители от 16 европейски държави. Сред съпътстващите събития на панаира са международна конференция, кръгла маса, ревюта на нови колекции дрехи. Основните браншове в Европейският панаир на предприятията и кооперациите от социалната икономика са шивашки предприятия, предприятия за производство на изделия от дърво, предприятия за производство на изделия от пластмаса, както и различни продукти, произвеждани от хора със слухови и говорни проблеми, сред които и някои продукти от селското стопанство. Основната цел на Европейския панаир на предприятията и кооперациите от социална икономика е да популяризира чрез международен форум активна обществена позиция на членовете на специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания, постиженията им в трудовата реализация, в процеса на интеграция в социалния и обществен живот в България и в Европа.

2.3.1. Социално предприятие „Работилница на мечтите“ **(<https://www.veliko-tarnovo.bg/media/filer/2012/08/10/t2-2.pdf>)**

Място: с. Церова кория, Пчелище, Защитеното жилище в Дебелец и Дома за възрастни, гр. Велико Търново, обл. Велико Търново

Социалното предприятие “Работилница на мечтите“ възниква вследствие на установената потребност на лицата, изведени от специализираните институции и

настанени в Защитени жилища, да участват чрез подходящи форми за трудотерапия в различни форми на социална интеграция и придобият професионална реализация.

Инициативата първоначално се реализира като проект, финансиран по ОПРЧР в програмен период 2007-2013 г., но неговото функциониране продължава и днес. Допълнително, предвид основния мотив – обособяване на защитени работни места, социалното предприятие успява да изгради капацитет за иновативна форма на социална услуга за подобряване адаптивността и достъпа до пазара на труда чрез собствен Център за социално консултиране, през 2011 г. предприятието е признато за национална социална иновация.

3. Реализирани проекти за заетост и подкрепа за социалното включване на уязвими групи чрез създаване на подходящи условия за професионална интеграция в сферата на социалната икономика и селското стопанство в обхвата на Трансграничен регион България - Гърция (Българска част)

3.1. Пример 1: Създаване на социално предприятие за кулинарен туризъм, с цел осигуряване на топла храна за хора с увреждания и социално слаби в с. Яворница и подпомагане придобиването на степен на професионална квалификация или придобиване на квалификация по част от професия на младежи, напускащи социалните домове

Място: с. Яворница, общ. Петрич, обл. Благоевград, България

Пример №1 представя добра социална инициатива, която е новосъздадено социално предприятие за кулинарен туризъм и което използва базата и кулинарната история на къща за гости "Орхидея" в с. Яворница, общ. Петрич, България. За професията "готвач" и "сервитьор-барман" се обучават лица, които придобиват познания по готварство, като едновременно с това се обясгат и с дейности от сферата на местното селско стопанство. Готварството и предлагането на храна е в добрите традиции, съчетаващи най-добрите ястия от три етноса на територията на с. Яворница - българи, турци и роми. Организирант се събитията "Да готвим заедно", на които освен

назначените лица, в приготвянето на храните вземат участие и лица от социалните домове на територията на община Петрич. В партньорство с общината се обособява място за продажба като има възможността посетителите да опитат от вкуса на миналото, съчетан с вкусовете на нашето съвремие. 30% от печалбата на предприятието е за осигуряване на безплатна храна за 25 лица - хора с увреждания и социално слаби в с. Яворница. 20% от реализираната печалба се използва за придобиване на професионална квалификация или на част от професия, а обучаемите са младежи, напускащи социалните домове. Включените лица в неравностойно положение и други социално изключени лица са разпределени в две групи с цел психологическо подпомагане и мотивиране. За всяко лице се изготвя индивидуален план за работа, съобразно потребностите, възможностите и особеностите му, допълнително съобразени с потребностите на лицето от конкретни дейности за подкрепа. Акцентира се върху възможността за развитие, а не върху съществуващите дефицити. Планирани са краткосрочни и дългосрочни цели, в зависимост от възможностите на лицето, за развитие на потенциала (здравен, социален, емоционален, интелектуален). За създаването на **социално предприятие за кулинарен туризъм** се използва базата и кулинарната история на къща за гости "Орхидея" в с.Яворница, общ. Петрич, България. Комплекс "Орхидея" се намира в подножието на "Беласица" - непозната, привлекателна, разположена в три държави България, Гърция, Македония. Това е дестинация за четирите сезона и предлага възможности за туризъм за всяко поколение.

3.2. Пример 2: Осигуряване на нови и ефективни работни места в "Екита" ООД

Място: гр. Петрич, общ. Петрич, обл. Благоевград, България

Пример №2 представя добра инициатива в сферата на социално предприемачество се реализира във фирма "Екита" ООД и осигурява условия за устойчива заетост, чрез обучение и професионална реализация на безработни/неактивни лица и/или младежи до 29 години в региона на град Петрич. На неактивните лица се предоставя заетост в длъжности като машинни оператори, като една част от тях е свързана със селското

стопанство, по-конкретно чрез обучение в обслужването на товарни автомобили и трактори строителни машини. Тъй като предмета на дейност на фирмата попада в сектор, който е малко привлекателен за търсещите и безработни лица и особено за младежите, "Екита" ООД предоставя шанс за социално включване на максимално голям брой желаещи. Новите работни места са съобразени с нуждата и фирмената стратегия на "Екита" ООД от една страна, както и с нуждите на целевата група от друга. Стремещт на фирмата да разшири дейността си, увеличи клиентската мрежа, износа и производствения капацитет определя необходимостта от увеличаване на броя на новия персонал, в това число на неактивни лица. Друга причина за наемането на нови служители е фирмата да осигури заетост на безработни лица (от рискови групи), като проява на социална отговорност на фирмата и стремежа към спомагане за намаляване на безработицата сред рискови групи в региона на Петрич. Добрата практика се реализира благодарение на финансовата подкрепа на ОП „Човешки ресурси“. Фирма "Екита" ООД инвестира време и ресурси в наемането на неопитни, неквалифицирани, не доказали се професионално лица, им помага да се реализират професионално в дългосрочен план.

3.3. Пример 3: „Човекът си тежи на мястото“ – нови възможности за заетост в района на гр. Кресна

Място: гр. Кресна, общ. Кресна, обл. Благоевград, България

Пример №3 за добра социална инициатива се открива във фирма „Раймар“ ЕООД, чиято основна дейност е производство на градински изделия и облицовки от естествен камък. Семейното предприятие години наред осигурява работа района на гр. Кресна като прилага подход на ангажираност и подкрепа в трудовите взаимоотношения и социално включване. Добрата практика е с мото „Човекът си тежи на място“ и има за цел да осигури заетост и подкрепа чрез социално включване на уязвими групи от област Благоевград. В рамките на инициативата фирмата разкрие нови работни позиции, с фокус върху необходимостта от производствени кадри. Според утвърдения от управата на дружеството профил на целевите групи, възможност за реализация се предоставя на

безработни и неактивни лица в категория младежи до 29 г., възрастни над 54 г., лица с по-ниско от средното образование и трайно безработни или неактивни лица. Те се ангажирани в производство на градинско обзавеждане, обработка на скално-облицовъчни материали. Добрата социална инициатива комбинира разкриването на работни места в производствения цех и сферата на спомагателните дейности за селското стопанство в град Кресна. Изпълнението на дейностите съответства на посочените в текста на ОПРЧР насоки за въздействие (стълбове) по отношение на заетостта, намаляване на бедността и мерки за социалното включване.

3.4. Пример 4: Нова работа в „Агрокристал“ ООД

Място: гр. Благоевград, обл. Благоевград, България

Дейността на фирма „Агрокристал“ ООД (<http://agrocrystal.bg/index.html>) е в сферата на продажбите на торове за селското стопанство в областта на основните полски култури, зеленчукопроизводството, овощарството, лозята и други култури. Фирмата има представителства както на българския пазар, така и в Северна Македония и Гърция. Чрез инициирани действия по проект „Нова работа в „Агрокристал“ ООД“ фирмата допълнително насочва своите усилия към социалната интеграция на неактивни лица (<http://www.e-79.com/news-110320.html>). Проектът е добър пример за подобряване достъпа до заетост и качеството на работните места, чиято дейност се осъществява с финансовата подкрепа на Европейския социален фонд чрез ОП „Развитие на човешките ресурси“ през 2015 г.

3.5. Пример 5: „Социалното предприемачество – социална и професионална интеграция на лица от уязвимите групи в община Кирково“

Място: с. Кирково, общ. Кирково, обл. Кърджали, България

Дейностите на социалния проект от Пример №5 са свързани със създаването на Общинското социално предприятие в община Кирково, обл. Кърджали, което има изразен социален ефект спрямо лица от уязвими социални групи

(https://www.kirkovo.bg/docs/proekti/Info_za_izpalnenieto_na_project_Socialno_predpriemachestvo.pdf). Дейностите, чрез които се осъществява социалната подкрепа са свързани с озеленяване, благоустройство и предоставяне на социални услуги. Наред с основния акцент, който комбинира социалните услуги с дейности в селското стопанство, се постига и мотивация на лица в неравностойно положение. Добра възможност за социално включване е професионално обучение по професия „Работник в озеленяването“, специалност „Озеленяване и цветарство“. Преимущество на социалната инициатива е подобряването на знанията и уменията с цел минимизиране на трайната неактивност на лицата в неравностойно положение. Гарант за социалния успех на инициативата в сферата на социалното предприемачество е очакваната успешна реализация на съответните лица на пазара на труда, тяхното задържане и най-вече повишаване на техните възможности за професионално развитие. Основен приносен момент на социалното предприятие е постигане на конкретни действия по подобряване достъпа до заетост и преодоляване на бедността и социалното изключване чрез осигуряване на заетост в конкретния проект.

3.6. Пример 6: „Социално предприемачество без граници на територията на община Белица”

Място: гр. Белица, общ. Белица, обл. Благоевград, България

Пример №6 касае дейности по проект „Социално предприемачество без граници на територията на община Белица”, който успешно комбинира социална и професионална интеграция на лица от уязвимите групи, чрез насърчаване на социалното предприемачество (<https://obshtinabelitsa.com/novini/nov-odobren-za-finansirane-proekt>). Основният приносен аспект на инициативата се открива на фона на добавената стойност за обществото чрез преодоляване на последиците от социално изключване и бедността на лицата в неравностойно положение. Освен обучения, дейностите по проекта залагат на реализиране на професионално обучение на неактивните лица по професия „Работник в озеленяването“, специалност „Озеленяване и цветарство“ за придобиване на първа степен на професионална квалификация. Друга основна дейност е организиране и

провеждане на тренинг-обучения, фокусирани върху развитието на социалните компетенции с тройна цел: мотивиране амбицията за независимост, себеутвърждаване и професионално израстване на най-уязвимата част от обществото, а именно хората със специални потребности.

3.7. Пример 7: „Създаване на социално предприятие в град Златоград“ (област Смолян, Община Златоградград)

Място: гр. Златоград, общ. Смолян, обл. Смолян, България

Чрез социалната инициатива „Създаване на социално предприятие в град Златоград“ се осигурява социално включване на уязвими групи, като целта е дейностите да продължат да съществуват устойчиво след края на проекта. Социалното предприятие функционира като социално предприятие чрез финансиране по едноименен проект: (<http://www.smolyaninfo.com/2018/08/01/s-zdavat-sotsialno-predpriyatie-v-zlatograd-2/>).

Иницирането на социално предприятие се обуславя от високата безработица в община Златоград и наличието на социален проблем, свързан с големия брой уязвими групи без доходи, в риск от социална изолация и бедност. Първата сфера на дейностите на социалното предприятие са в сферата на услугите, а именно чрез обособяване на единицата "обществена пералня с химическо чистене", а втората сфера на интервенция е в областта "благоустрояване, озеленяване и почистване на зелени площи". Целева група на инициативата са лица в неравностойно положение, в т.ч. безработни лица с трайни увреждания; трайно безработни лица, безработни лица с основно образование и без професионална квалификация, безработни самотни родители (осиновители) и/или майки (осиновителки) с деца до 5-годишна възраст. Дейностите, реализирани чрез социалното предприятие, са изцяло в полза на хората в неравностойно положение, като чрез двуполюсният модел (с по-лека и по-тежка физическа работа) се гарантира спазване на хоризонталните принципи за преодоляване на дискриминацията на целевата група, за да получат заетост, както и нужната психологическа подкрепа и мотивация.

4. Изводи и препоръки

Днес социалният подход към живота и дейностите на хората с увреждания е съществена част от актуалните социални политики в национален и регионален мащаб.

Социалното предприемачество в областта на селския туризъм е от съществено значение и трябва да бъде национален стратегически приоритет за страната, тъй като осигурява създаване на работни места и заетост за сегменти от обществото, които са трайно безработни, лица с увреждания, бездомни, младежи в риск и жени, дискриминирани по полов признак. То е алтернативна възможност за осигуряване на заетост за хората в неравностойно положение. Разглеждайки предприемачеството през призмата на земеделието може да се посочи, че основната цел е търсене на възможности за интегриране на хората в неравностойно положение и осигуряване на достоен и висок стандарт на живот.

Въпреки липсата на законова уредба, практиката в България показва, че съществуват организации, които развиват социално предприемачество и се определят като социални предприятия.

Съществуват редица предпоставки, които благоприятстват развитието на социалното предприемачество в България:

- ✓ Широта в тълкуването на понятието, което осигурява гъвкавост и възможност за разгръщане на дейността в различни форми.
- ✓ Данъчно облекчение за стопанските субекти, практикуващи социално предприемачество.
- ✓ Нестопанските организации също имат социални функции, като често имат водеща роля при осигуряване на подкрепа на уязвимите групи при сравнително облекчени условия.

Наред с възможностите, съществуват и редица бариери, които спъват развитието на социалното предприемачество и като такива могат да се посочат:

- ✓ Целевата група, с която се работи е уязвима по своята същност. Това изисква време и допълнителни усилия, за да успее организацията конкурентно да догони другите производители/доставчици на услуги.

- ✓ Липсва специфична стимулираща държавна политика, която да подпомага развитието на социалното предприемачество.
- ✓ Нестабилна пазарна ситуация – липсва подкрепа за устойчивост на дейностите. Това пряко касае малкия бизнес, който е силно зависим от програми на външни донори, които са краткосрочни и с коренно различни приоритети.
- ✓ Липсват дългосрочни програми, насърчаващи подкрепената и защитена заетост. Съществуващите не обхващат всички уязвими групи.
- ✓ Силно ограничен достъп до финансиране на социалното предприемачество, тъй като рисковото финансиране почти не е развито, а предприемачите търсят възвръщаемост на инвестициите. Национално грантово финансиране почти липсва.

С оглед постигане на баланс за равноправно участие на пазара на труда на групите в риск са набелязани някои политически мерки в България, които са съобразени с целите на Лисабонската стратегия. Основните приоритетни дейности, които могат да се реализират са насочени към програми за заетост за определени категории в неравностойно положение, включващи интеграция на хората в селското стопанство чрез засилване на социалното предприемачество. Предизвикателство пред държавата и самите хора с увреждания е реализацията им на пазара на труда и то чрез развиване на самостоятелна стопанска дейност. Днес социалният подход към живота и дейностите на хората с увреждания е съществена част от актуалните социални политики в национален и регионален мащаб.

Необходимо е да се насочи фокусът и към програми за *социални иновации* в селските райони. Редица фактори влияят стимулиращо, в това число:

- ✓ Диверсификацията на местните икономики;
- ✓ Продължаващата нужда от технологичен напредък при производството на храни;
- ✓ Атрактивността на селските региони за свободните предприемачи;
- ✓ Тенденции, насърчаващи малкия бизнес да се локализира в селските региони;

- ✓ Усилия в подобряване на инфраструктурата и достъпността на селските райони;
- ✓ Сериозен интерес към екопроизводството и екоиновационния сектор и др.

Не трябва да подценяваме и пречките, които стоят пред развитието на иновациите в селските райони:

- ✓ Липсата на качествена инфраструктура за ширококоловозен достъп;
- ✓ Относително слабата икономическа основа, малкото на брой бизнеси и липсата на клъстеринг, които възпрепятстват трансфера на знания, изграждането на мрежи и осигуряването на конкурентоспособност на социалните предприятия;
- ✓ Липса на висококвалифицирани кадри и миграция на младите хора от селските региони.

Социалното фермерство е също възможност, която създава условия за заетост на хора от уязвимите групи. В България съществува потенциал за развитие на социалното предприемачество поради подходящите природно-климатични условия; съществуващите традиции в земеделското производство; необходимостта от подобни дейности за разрешаване на проблемите на различните обществени групи със специфични нужди; наличието на финансови ресурси за стартиране и развитие на този тип дейности. Въпреки това социалното фермерство е в съвсем начален стадий на развитие и е почти непознато. Причините за слабото разпространение на социалното фермерство могат да се открият в следните насоки:

- ✓ Липса на информираност от страна на институциите, организациите и бизнеса за важността и потенциала на социалното земеделие;
- ✓ Липса на адекватна държавна политика за стимулиране и популяризиране на социалното фермерство;
- ✓ Липса на изградени мрежи и кооперации в селските региони;
- ✓ Недостатъчно развити структури на селските райони, насърчаващи прилагането на алтернативни модели за заетост и използване на многофункционалното земеделие като източник на приходи за уязвимите групи и др.

Политиката по заетостта търпи развитие и качествено подобрене по отношение на планиране, финансиране, мониторинг и др., но трябва да се предприемат и допълнителни мерки за осигуряване на координация между социалната и данъчната политика и политиката по заетостта, за да се предложат достатъчно стимули за търсене, приемане и задържане на работа, както и предоставяне на възможности за работа на хора в неравностойно положение. Политиката трябва да върне хората, които получават социални помощи, обратно на работа, както и да доведе до разкриването на повече и по-добри работни места. В това отношение са необходими повече действия за намаляване на неформалната заетост. Необходимо е специално внимание при подобряване обхвата и качеството на различните съществуващи възможности за обучение, както и провеждането на разяснителни кампании.

Основните направления на работа на МТСП по разкриване на работни места и заетост на хора в неравностойно положение включват:

- ✓ Осигуряване на заетост на безработни лица с трайни увреждания в трудоспособна възраст, включително чрез гъвкави форми на заетост, на първичния пазар на труда и по програми за заетост с оглед преодоляване на социалното им изключване и пълноценното им интегриране в обществото, разнообразяване на стимулите за работодателите за наемане на хора с увреждания и приспособяване на работната среда спрямо нуждите им, въздействие върху нагласите и стереотипите на работодателите по отношение наемането на хора с увреждания;
- ✓ Осигуряване на достъп до финансови средства и възможности за започване на самостоятелна стопанска дейност;
- ✓ Създаване на предпоставки за водене на самостоятелен, независим живот от хората с увреждания чрез осигуряване на достъпна архитектурна среда, достъпен транспорт, информация и комуникация, както и адаптиране на работното място, специализирано трудово посредничество, осигуряване на помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински продукти.

Проучванията показват, че през последните години в малките населени места на някои европейски страни се налага моделът на социалните предприятия, комбиниращи ограничено земеделско производство със селски туризъм. В тази връзка в България според плана за действие на Стратегията за развитие „Европа 2020“ са заложили и се изпълняват редица мерки в подкрепа на лица в неравностойно положение, като Операция „Активно включване“; Операция „Подкрепа за лица с увреждания“, Операция „Равни шансове“, операция „Равни шансове“ и Операция „Нов шанс за социално включване“.

Анализът и оценката на състоянието на социалното предприемачество, свързано със селското стопанство, свидетелства за нерешени въпроси, чиито отговори зависят изцяло от прецизното идентифициране на проблемите и предизвикателствата пред социалното предприемачество в селското стопанство, разпознаване на социалните, културните и правните потребности на хората с увреждания и търсене на адекватни решения и прилагане на мерки, съобразно специфичните потребности на хората в неравностойно положение. Работата в тази насока не трябва да е плод на самоинициатива и хуманно отношение към този обществен сегмент, а е необходимо да се търси държавна подкрепа, както и да се прилага чуждият опит и добри практики в областта на социалното предприемачество.

The aim of the AGRI-ABILITY project is to promote the successful and competitive social entrepreneurship of people with disabilities in rural areas. For this purpose, in the framework of the project: (1) the framework and opportunities for activity in the agricultural and agritourism sector will be analyzed, (2) workshops and field exercises will be carried out for the training and development of skills.

Цитирани източници

- Kostetska, I., I. Berezyak (2014). Social Entrepreneurship As An Innovative Solution Mechanism Of Social Problems Of Society. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure, Development. 2014. Vol. 36. No. 3
- Krugman, P. (1991). Geography and trade. Cambridge: MIT Press
- Porter, M. E. (1998). On competition. Boston: Harvard Business School Press
- Semape, J. Manyka (2015). Social entrepreneurship: A solution for transforming the disadvantaged community of Nellmapius, HTS Teologiese Studies / Theological Studies 71(3), DOI: [10.4102/hts.v71i3.2821](https://doi.org/10.4102/hts.v71i3.2821)
- Sölvell, Ö. Lindquist, G., & Ketels, C. (2003). The cluster initiative green book. Retrieved October 11, 2009, from The Cluster Initiative Green book: <http://www.cluster-research.org>
- Weber, A. (1929). Theory of the location of industries. Chicago: University of Chicago Press
- Добри европейски практики в областта на социалното предприемачество и работата в мрежа; Проект „Създаване на мрежа на социални предприятия за прилагане на иновативни маркетингови стратегии“, ОП „Развитие на човешките ресурси“
- <http://agrocrystal.bg/index.html>
- <http://logisticsglobal.blogspot.com/>
- www.bigpotential.org.uk/resource/social-investment-guide
- www.bigissue.com
- www.bigissue.org.uk
- www.street-papers.org
- www.actus.free.ngo.pl
- www.ekonomiaspoczna.pl
- www.seg-social.pt

The aim of the AGRI-ABILITY project is to promote the successful and competitive social entrepreneurship of people with disabilities in rural areas. For this purpose, in the framework of the project: (1) the framework and opportunities for activity in the agricultural and agritourism sector will be analyzed, (2) workshops and field exercises will be carried out for the training and development of skills.

- www.finance.gov.sk
- www.razhodni.sk
- www.fh-campuswien.ac.at
- www.foglalkoztatas.net
- <http://www.fair.bg/NR/exeres/4920D401-3672-4E56-BA07-B07DD3DF9964.htm>
- <https://www.veliko-tarnovo.bg/media/filer/2012/08/10/t2-2.pdf>
- <http://www.e-79.com/news-110320.html>
- https://www.kirkovo.bg/docs/proekti/Info_za_izpalnenieto_na_project_Socialno_predpriemac_hestvo.pdf
- <https://obshtinabelitsa.com/novini/nov-odobren-za-finansirane-proekt>
- <http://www.smolyaninfo.com/2018/08/01/s-zdavat-sotsialno-predpriyatie-v-zlatograd-2/>